

А. І. Чуткий

Студентські земляцтва чернігівців у Київському комерційному інституті

У статті висвітлюється тема самоорганізації студентів Київського комерційного інституту, що були вихідцями з Чернігівщини. Питання досліджується на прикладі діяльності двох подібних організацій – Чернігівського та Новозибківського студентських земляцтв. З'ясовуються напрями їх діяльності та коло осіб, що брали у них участь.

Ключові слова: Київський комерційний інститут, студентські земляцтва, Чернігівське земляцтво.

В статье освещается тема самоорганизации студентов Киевского коммерческого института, которые были выходцами из Черниговщины. Тема исследуется на примере двух подобных организаций – Черниговского и Новозыбковского студенческих землячеств. Выясняются направления их деятельности и круг лиц, которые брали в них участие.

Ключевые слова: Киевский коммерческий институт, студенческие землячества, Черниговское землячество.

The article highlights the issue of the student self-organization which came from Chernigiv at the Kyiv Commercial Institute. The question is investigated by the example of two such organizations: Chernigiv and Novozybkiv student communities. It is clarified the directions of its activities and the number of people who took part in it.

Key words: Kyiv Commercial Institute, student communities, Chernigiv community.

Процес побудови громадянського суспільства, що мав місце у вітчизняній історії в останні десятиліття, супроводжувався такою невід'ємною складовою, як інтенсивний розвиток різних форм самоорганізації найрізноманітніших категорій населення, оскільки подібні утворення є найбільш ефективною формою організації для захисту прав та інтересів мікросоціальних груп. Тож у цій справі незайвим буде вивчення не лише сучасного закордонного, але й вітчизняного досвіду, що був нагромаджений на межі ХІХ–ХХ ст., але який тим не менш може прислужитись значно більше у цій справі, оскільки був заснований на врахуванні українських реалій. При цьому у цій розвідці було обрано таку форму самоорганізації, як студентські земляцтва –

найбільш яскравий прояв вишівського життя межі XIX–XX ст. [3; 4; 13, с. 304–316; 383–398], періоду, що становив яскраву сторінку у розвитку системи вищої освіти [5, с. 125–223; 8, с. 119–204].

Актуальність подібної теми зумовлена також і тим, що студентські земляцтва являли концентроване вираження прагнень найрізноманітніших суспільних верств, оскільки станом на початок XX ст. кількість ВНЗ на українських теренах була вкрай обмеженою. Тож у кожному ВНЗ з-поміж студентів можна було зустріти представників усіх етнічних, конфесійних та вікових груп [10; 11]. До того ж студенти, будучи найбільш радикальною та прогресивною (у плані новацій) частиною суспільства, відображали навіть ті тенденції в суспільстві, що були завуальовані у діях решти соціальних груп. Окрім цього студентські земляцтва були як об'єднанням власне вихідців з одного регіону (населеного пункту), так і прообразом сучасних профспілкових об'єднань, а також доволі часто виступали завуальованою формою й політичної організації [2, с. 579–583]. Тож їх дослідження допомагає у справі реконструкції усіх цих напрямів суспільного життя. Відповідно подібні дослідження є доволі перспективними.

Київський комерційний інститут, що виник у 1908 р. на базі Київських вищих комерційних курсів, створених у 1906 р., весь час був приватним ВНЗ і при цьому очолювався представником ліберальної інтелігенції [9]. До того ж він, як і усі навчальні заклади комерційного профілю, підпорядковувався найбільш ліберальному міністерству Російської імперії – Міністерству торгівлі та промисловості. Як результат, демократичні тенденції у його житті були особливо яскраво виражені. Тож цілком закономірним було те, що у цьому ВНЗ активно розвивались найрізноманітніші студентські організації – гуртки за інтересами, каси взаємодопомоги, ну і звісно ж студентські земляцтва. Остання форма була найбільш поширеною, оскільки об'єднувала вихідців з одного регіону, що мали спільні культурні установки, діалект (або й мову), а часом і були знайомі ще до вступу в інститут. Тож практично від моменту утворення Київського комерційного інституту у ньому виникли студентські земляцтва, що представляли найрізноманітніші регіони Російської імперії. Так, у його стінах діяли Бессарабське, Варшавське, Донське, Закавказьке, Ковенське, Костромське, Курське, Орловське, Північнокавказьке, Прибалтійське, Рязанське, Самарське, Сибірське, Смоленське, Тамбовське, Уральське та ін. земляцтва [12].

Проте заснування цього ВНЗ на українській етнічній території закономірно спричинилось до того, що у ньому завжди значним був відсоток вихідців із власне українських земель. Оскільки ж Україна тоді не була політично незалежною, то це закономірно сприяло утворенню

не одного, а багатьох земляцтв, створених вихідцями із різних українських губерній, хоча і організація подібного роду теж була створена (Українська студентська громада [13]), у якій так само могли бути і вихідці із Чернігівщини. Могли входити вихідці з Чернігівщини і до складу інших, загально-студентських організацій [7]. Проте виявити їх у цих організаціях доволі складно, а тому ми вдалися до вивчення власне Чернігівського та Новоziбківського земляцтв, котрі представляли виключно вихідців з Чернігівщини.

Оскільки Чернігівщина була єдиним з-поміж українських регіонів, вихідці з якого утворили у стінах Київського комерційного інституту одразу два земляцтва і до того ж дала до складу його студентів низку осіб, що згодом стали визначними діячами української культури, науки та суспільно-політичного життя (О. П. Довженко, П. Г. Тичина та ін.), то стаття спеціально висвітлює функціонування Чернігівського та Новоziбківського земляцтв.

Утворення вихідцями з Чернігівщини одразу двох студентських земляцтв у Київському комерційному інституті свідчить, по-перше, про те, що з цього українського регіону до інституту вступало особливо багато осіб (чому сприяла і близькість Чернігівської губернії, кордони якої впритул підходили до Києва); а по-друге – про факт неоднорідності вихідців із цієї губернії.

Чернігівське земляцтво було затверджено Радою професорів інституту 25 жовтня 1909 р. [1, оп. 8, спр. 320, арк. 2], тобто тоді ж, коли і більшість інших подібних організацій, а статут земляцтва був затверджений 24 серпня 1911 р. [1, оп. 8, спр. 320, арк. 2], тобто рівно за 80 років до проголошення незалежності України, що до певної міри символічно. Водночас у іншій справі по студентським земляцтвам з архіву інституту, а також у посвідченнях, наданих інститутом на дозвіл зборів земляцтва, зазначено, що статут Чернігівського земляцтва було затверджено у день його заснування (як це було у більшості подібних випадків), тобто 25 жовтня 1909 р. [1, оп. 8, спр. 321, арк. 21; 1, оп. 8, спр. 55, арк. 6]. Подібна розбіжність у датуванні може пояснюватись тим, що у 1911 р. було затверджено змінений початковий варіант статуту земляцтва, що відповідав прийнятому типовому статуту подібних організацій при інституті.

В архіві Київського комерційного інституту статут Чернігівського земляцтва не зберігся, але враховуючи те, що подібні документи були типовими, то його можна реконструювати на підставі збережених статутів інших студентських земляцтв, що діяли при інституті. У найбільш поширеному варіанті статутів оговорювалась мета їх діяльності (що зводилась до задоволення матеріальних та культурних запитів

членів земляцтва [1, оп. 8, спр. 478, арк. 3; 1, оп. 8, спр. 883, арк. 2]), шляхи досягнення мети (якими визначались організація спектаклів, вечорів, концертів, лекції і т. п. заходів, під час яких збирались кошти, котрі потім йшли на потреби земляцтва [1, оп. 8, спр. 478, арк. 3; 1, оп. 8, спр. 883, арк. 2]), порядок членства у земляцтві, керівні органи та їх повноваження, структура грошових засобів земляцтва та їх призначення, порядок проведення засідань тощо.

Члени земляцтв, відповідно до статутів, поділялись на почесних (котрі обирались "из лиц или пользующихся особым уважением землячества или оказавших им крупную материальную поддержку" [1, оп. 8, спр. 144, арк. 13]), дійсних (до яких належали перш за все члени-засновники) та "членов-соревнователей" [1, оп. 8, спр. 321, арк. 11; 1, оп. 8, спр. 478, арк. 3]. Критерієм приналежності до членів того або іншого земляцтва визначалось, по-перше, навчання у Київському комерційному інституті, і по-друге – походження з відповідної губернії або пов'язаність із нею отриманням там попередньої освіти [1, оп. 8, спр. 478, арк. 3; 1, оп. 8, спр. 883, арк. 2; 1, оп. 8, спр. 473, арк. 34 зв]. Наприклад, членами Смоленського земляцтва Київського комерційного інституту могли бути "студенты Киевского коммерческого института, уроженцы и вышедшие из учебных заведений Смоленской губернии, а также и имеющие в настоящее время местопребывание, хотя бы и временное, в пределах Смоленской губернии" [1, оп. 8, спр. 144, арк. 12 зв]. Питання про набуття чи припинення членства у земляцтві приймалось під час загальних зборів земляцтва. Підставами виключення із земляцтва була несплата членських внесків протягом двох-трьох місяців (котрі коливались від 10 до 50 коп. на місяць) та негідна поведінка [1, оп. 8, спр. 144, арк. 12 зв.; 1, оп. 8, спр. 478, арк. 3 зв].

Щодо другого важливого питання – коштів земляцтв, то вони складались із членських внесків, пожертв і надходжень від різноманітних заходів, організованих земляцтвами [1, оп. 8, спр. 144, арк. 13; 1, оп. 8, спр. 321, арк. 12] та поділялись на основний, позичковий та бібліотечний капітали. Основний капітал утворювався внаслідок накопичення 5 % від усіх відрахувань до каси земляцтва і вважався недоторканим фондом. Позичковий капітал утворювався внаслідок відрахування 55 % усіх надходжень до каси земляцтва і слугував джерелом для надання позик або допомоги членам земляцтва. Бібліотечний капітал становив зазвичай 40 % від усіх надходжень до каси земляцтва і витрачався на поповнення бібліотеки земляцтва [1, оп. 8, спр. 144, арк. 20].

Усі питання земляцтво вирішувало під час чергових зборів, що проводились не менше одного разу на рік; або позачергових (надзвичайних) зборів, котрі скликались правлінням, ревізійною комісією або

на вимогу не менш ніж 1/3 членів земляцтва. Для прийняття рішень потрібна була проста більшість голосів, за винятком питань про зміни до статуту земляцтва, виключення із членів або ліквідації земляцтва, коли прийнятим вважалось рішення, за яке проголосувало 2/3 присутніх членів [1, оп. 8, спр. 321, арк. 14].

Щодо керівництва земляцтва, то згідно зі статутом, таким виступало обране на один рік правління у складі п'яти осіб (голова, товариш голови, секретар, скарбник, бібліотекар) та двох кандидатів [1, оп. 8, спр. 321, арк. 13; 1, оп. 8, спр. 478, арк. 4 зв]. Для контролю за надходженнями і видатками земляцтва обиралась ревізійна комісія у складі трьох осіб. У статутах, як правило, окреслювались повноваження кожної виборної особи. Таким чином, статут виступав програмою (та правовою підставою), відповідно до якої земляцтва існували у стінах Київського комерційного інституту.

На підставі архівних документів, що стосуються діяльності Чернігівського земляцтва, відомо, що воно почало свою діяльність ще з 1908 р., тобто з моменту утворення комерційного інституту [1, оп. 8, спр. 55, арк. 1]. Таким чином, Чернігівське земляцтво виникло одним із перших з-поміж подібних організацій в інституті, а отже і студенти, що були вихідцями з Чернігівщини, стали чи не першими абітурієнтами цього вишу. Дане положення підкріплюється інформацією щодо абітурієнтів інституту, з-поміж перших наборів яких були і вихідці з Чернігівщини, зокрема у 1909 р. до інституту поступив М.-Б. Л. Берлін, котрий закінчив Ніжинську гімназію кн. Безбородько [1, оп. 8, спр. 71, арк. 43 зв].

Якщо оцінювати діяльність Чернігівського земляцтва, то судячи з документів, вона була малоактивною. Фактично вона вичерпувалась організацією щорічних чергових зібрань, на яких заслуховувались і затверджувались річні звіти діяльності земляцтва та обирався новий склад правління. Зокрема, відомо про організацію (у приміщенні інституту) зборів земляцтва 18 листопада 1909 р. (вносились зміни до статуту), 18 листопада 1910 р., наприкінці жовтня 1912 р., у лютому 1913 р. та у березні 1914 р. [1, оп. 8, спр. 55, арк. 1, 2, 5, 9].

Щодо керівництва земляцтва, то на підставі ідентифікації підписів, за якими від земляцтва надходили заяви на ім'я директора Київського комерційного інституту, вдалось встановити, що 24 жовтня 1912 р. заяву про дозвіл на проведення зборів земляцтва подав (за голову земляцтва) О. Гаценко, а секретарем значиться Іван Люткевич [1, оп. 8, спр. 55, арк. 5]. За підписом Гаценко надійшла і ще одна заява від Чернігівського земляцтва на ім'я директора інституту від 30 січня 1913 р.

Найбільш показово діяльність Чернігівського земляцтва характеризується заявою, що надійшла від нього до канцелярії Київського

комерційного інституту 14 січня 1914 р. і в якій зазначено, що: "Срок повноважень Правління Чернігівського з-ва истек уже давно. В 1913 г. состоялось собрание для выбора членов Правления, но выборы не состоялись. Ближайшее собрание состоится в феврале для выборов Правления, пока же остаются в составе Правления прежние лица, но деятельности не проявляют и з-во фактически не функционирует. Состав: С. Я. Шимельгир – председатель, А. М. Самойлович – тов. председ., Е. Г. Иофе – библиотекарь, А. А. Гаценко – кассир, С. М. Люткевич – секретарь" [1, оп. 8, спр. 55, арк. 8].

Важко судити, чим була викликана подібна пасивність Чернігівського земляцтва. Принаймні з-поміж усіх земляцтв Київського комерційного інституту Чернігівське земляцтво було чи не єдиним, котре не організувало жодних заходів для збору коштів для потреб своїх членів, організації їх дозвілля тощо (принаймні документів про це не існує). І навіть переобрання керівництва земляцтва не вдавалось провести. Можна припускати лише те, що внаслідок географічної близькості Києва до Чернігівської губернії, у більшості студентів інституту, що з неї походили, існувала постійна можливість для поїздок додому, що дозволяло задовольняти свої матеріальні (та й інші) потреби самостійно. Тож як результат і не було потреби в якихось суттєвих діях зі сторони земляцтва і воно мало радше формальний характер.

27 лютого 1914 р. за підписами Гаценко та Люткевича до директора Київського комерційного інституту надійшла заява щодо надання дозволу на скликання зборів земляцтва для проведення загальних зборів (скоріш за все для вибору нового керівництва земляцтва) [1, оп. 8, спр. 55, арк. 9], що було задоволено і 6 березня представник земляцтва отримав від керівництва інституту посвідчення на його проведення [1, оп. 8, спр. 55, арк. 10].

Остання згадка про Чернігівське земляцтво датується 31 березня 1914 р., коли касир земляцтва звітував до канцелярії інституту, що отримав касову книгу земляцтва [1, оп. 8, спр. 55, арк. 4]. Оскільки з літа 1914 р. інформація про діяльність Чернігівського земляцтва відсутня, то це дає підстави припускати, що як і практична більшість подібних організацій, воно припинило своє існування з початком Першої світової війни.

Друге земляцтво, засноване у Київському комерційному інституті вихідцями з Чернігівщини – Новозибківське земляцтво – було затверджено Правлінням інституту 19 березня 1911 р. [1, оп. 8, спр. 320, арк. 1], тобто виникло на півтора-два роки пізніше за Чернігівське і одним з останніх з-поміж студентських земляцтв інституту. Це засвідчує як певну консервативність вихідців з Новозибківського повіту Чернігів-

ської губернії, так і те, що вони тримались окремо від решти вихідців з інших повітів Чернігівщини, але при цьому їх було достатньо для створення окремого студентського земляцтва.

Усе вищезазначене знаходить підтвердження і водночас пояснення у характері населення цієї частини Чернігівщини. Новий Зибків був заселений переважно старообрядцями, тобто вихідцями з Росії. Тож між його мешканцями і населенням решти Чернігівщини існував етнічний бар'єр, посилений мовними і релігійними відмінностями. Усе це й змушувало студентів, що походили з Новозибківського повіту, триматись дещо окремо і, відповідно, створити власне земляцтво. Але консерватизм старообрядців призвів до запізнення у цій справі, порівняно, приміром, з вихідцями із абсолютної більшості інших регіонів. Водночас Новозибківський повіт належав до найбільш густо заселених повітів Чернігівщини, що також пояснювало значний притік абітурієнтів звідти, а отже давало можливість для створення власного земляцтва.

При цьому особлива схильність представників старообрядців до підприємництва (перш за все торгівлі) штовхала їх на здобуття економічної освіти – зі 165 тис. населення повіту понад 1115 осіб були купцями (лише за офіційною статистикою) [13, с. 281]. Саме тому вони і йшли навчатися до Київського комерційного інституту. Подібний фах був цілком доречним у їх рідному повіті, економіка якого активно розвивалась у пореформений період (зокрема він став одним із провідних центрів сірникового виробництва в Російській імперії, а також мав і інші галузі промисловості) і через нього проходило також і залізничне сполучення [13, с. 280].

Зазначу, що з архівної справи по Новозибківському земляцтву можна зробити вичерпну реконструкцію цієї організації у стінах Київського комерційного інституту. Перш за все збереглася заява щодо дозволу на організацію 30 листопада 1910 р. установчих зборів цього земляцтва [1, оп. 8, спр. 140, арк. 15]. Друга заява, про організацію цього земляцтва, датована 7 грудня 1910 р. і у ній зазначено, що на той час в інституті "нас, новозыбковцев, набралось около тридцати человек, и имея в виду, что в последующее время нас будет еще больше" [1, оп. 8, спр. 140, арк. 14–14 зв], а також що відбулись установчі збори земляцтва, на яких було обрано його тимчасове правління (голова І. Якубович, секретар Олександр Шведов, член правління Дзенкевич [1, оп. 8, спр. 140, арк. 16]), новозаснована організація прохала про своє узаконення.

8 грудня 1912 р. склад правління змінився: голова Б. Каганов (студент 5-го семестру комерційного відділення), скарбник Л. Френкін (4 семестр економічного відділення), член правління К. Хлебцевич

(1 семестр економічного відділення), бібліотекар Г. Найдіс (4 семестр економічного відділення), секретар С. Фрідмен (5 семестр економічного відділення) [1, оп. 8, спр. 140, арк. 17]. Такий склад правління земляцтва зберігався принаймні до початку 1914 р. [1, оп. 8, спр. 140, арк. 20], що дозволяє вести мову про повторне обрання керівників земляцтва, а на підставі аналізу членів цього правління можна припускати і про певний відсоток євреїв з-поміж членів земляцтва, що було загалом характерно для усіх земляцтв, утворених вихідцями із західних губерній Російської імперії.

Так само як і у випадку з іншими земляцтвами, керівники Новоизбківського земляцтва включали себе до складу списків особливо потребуючих осіб, що подавались керівництву інституту на предмет звільнення від плати за навчання. Від Новоизбківського земляцтва до цього списку був внесений член правління К. Хлебцевич, а також і член попереднього правління Б. М. Дзенькевич [1, оп. 8, спр. 140, арк. 19].

Варто зазначити, що сам по собі список потребуючих студентів дуже цікавий, оскільки подає джерела прибутків студентів, а рівно ж і статті їх першочергових видатків. Так, вже згадуваний Хлебцевич, як зазначалось у цьому списку, "получает из дому 10 р. и кое что, очень мало, зарабатывает уроками. За комнату платит 8 р. 50 к. – обед 5 р. 50". Інші включені до цього списку особи мали наступні статті приходу та видатків: "Литошенко В. Н. получает из дому, но очень немного – нуждается. Лобановский П. В. живет на свои средства и помогает матери и сестрам, очень нуждается. Членов Л. Н. получает ли из дому неизвестно, живет очень бедно, в прошении его указания правдивые, нуждается. Белоусов Д. И. сильно нуждается. Жадько Н. кое что получает но очень немного и одновременно получить больше 10–15 р. не может, нуждается" [1, оп. 8, спр. 140, арк. 19].

Стосовно інших напрямів діяльності Новоизбківського земляцтва, то як можна судити із заяви щодо його заснування, воно створювалось для проведення спектаклів, концертів і т. п. заходів з метою отримання коштів для допомоги потребуючим членам земляцтва [1, оп. 8, спр. 140, арк. 14 зв], що відповідало як його програмі, так і програмам інших земляцтв при Київському комерційному інституті. Це засвідчується і збереженою заявою від земляцтва на ім'я директора інституту щодо отримання дозволу на організацію під час літніх канікул у 1912 р. "вечеров ... в г. Новоизбкове и его окрестностях" [1, оп. 8, спр. 140, арк. 12 зв].

Фінансові обороти Новоизбківського земляцтва реконструюються за 1911–1912 навчальний рік і відповідають середньому рівню по земляцтвам інституту. Дохідна частина склала 204,5 крб, з яких: 1) з вечорів у Новому Зибкові під час різдвяних канікул надійшло 183,65 крб,

2) членські внески – 19,05 крб, 3) пожертви – 1,5 крб, 4) продаж статуту земляцтва – 0,3 крб Видатки склали 129,05 крб, у тому числі: 1) 6 позик для оплати навчання – 112 крб, 2) канцелярські витрати – 11,48 крб, 3) друк статуту земляцтва – 5 крб, 4) поштові витрати – 0,57 крб. Таким чином, на кінець звітної періоду у касі земляцтва залишилось 75,45 крб [1, оп. 8, спр. 140, арк. 13].

Так само в архівній справі по земляцтву зберігся і видрукований ним статут. Він друкувався як і у випадку багатьох інших земляцтв, у київській типографії Х. Варшавера і навіть зовнішньо нагадує статuti інших земляцтв [1, оп. 8, спр. 140, спр 10]. Метою земляцтва, відповідно зі статутом, визначено задоволення матеріальних та культурних запитів своїх членів, а шляхами її досягнення – надання позик, внесення плати за навчання за найбідніших членів, надання книг ("за плату" – положення, якого не було у статутах інших земляцтв, які надавали їх безкоштовно) з бібліотеки земляцтва у тимчасове користування; пошук місць підробітку та ін. засобів для задоволення матеріальних потреб своїх членів [1, оп. 8, спр. 140, арк. 7].

Розділ II статуту, як і в статутах ін. земляцтв, визначав, що його членами можуть бути лише вихідці з м. Нового Зибкова або ті, що отримали освіту у ньому [1, оп. 8, спр. 140, арк. 7 зв]. Отже, це земляцтво було певною мірою унікальним, бо об'єднувало вихідців не з окремої губернії чи навіть повіту, а лише з одного населеного пункту. У цьому ж розділі статуту було зазначено, що члени земляцтва мають сплачувати щомісячний внесок "не менее 20 к.", а у випадку його несплати протягом двох місяців без поважних причин позбавляються членства в земляцтві. Теж саме стосується й осіб "изобличенных в неблаговидных поступках" [1, оп. 8, спр. 140, арк. 7 зв].

Розділ III, присвячений засобам земляцтва, визначав їх джерелами членські внески, проценти на капітали каси земляцтва, збори "с концертов, вечеров и спектаклей и т. п.", а також випадкові надходження та пожертви [1, оп. 8, спр. 140, арк. 7 зв].

Розділ IV визначав, що головним органом управління земляцтвом є загальні збори (котрі бувають черговими та надзвичайними), а справами завідує правління і в усьому підпорядковується розпорядженням директора інституту [1, оп. 8, спр. 140, арк. 7 зв. – 8]. Усі справи в земляцтві вирішувались простою більшістю голосів за винятком питань про зміну статуту, припинення діяльності земляцтва або ж виключення з нього членів, коли необхідна згода 2/3 присутніх членів [1, оп. 8, спр. 140, арк. 8 зв].

Розділ V оговорював усе, що стосувалось правління, а саме: його склад (голова, секретар, скарбник-бібліотекар, член правління – у

інших земляцтв кількість членів правління складала 6–7 осіб [1, оп. 8, спр. 321, арк. 13; 1, оп. 8, спр. 478, 4 зв.; 1, оп. 8, спр. 883, арк. 3 зв]), річний термін діяльності, порядок проведення зборів правління, обов'язки кожного члена правління [1, оп. 8, спр. 140, арк. 8 зв. – 9].

Розділ VI зазначав, що для перевірки каси земляцтва створюється ревізійна комісія, а у розділі VII визначались операції каси земляцтва: весь капітал земляцтва поділяється на основний (складається з 5 % усіх надходжень до каси і являє недоторканий фонд, що забезпечує функціонування каси земляцтва), позичковий (складається з 65 % усіх надходжень до каси і призначений для надання позик) та бібліотечний (складає 30 % усіх надходжень) [1, оп. 8, спр. 140, арк. 9–9 зв]. Також у VII розділі статуту оговорювалось, що земляцтво існує допоки кількість членів є не менше 10 осіб, а у випадку ліквідації земляцтва усі гроші витрачаються за постановою загальних зборів та за ухвалою директора інституту [1, оп. 8, спр. 140, арк. 9 зв]. У статуті зазначався й обов'язок раз на семестр повідомляти про свою діяльність та стан каси земляцтва директора інституту [1, оп. 8, спр. 140, арк. 10].

Останній документ по справі Новозибківського земляцтва датований груднем 1913 р. Тож вочевидь як і у випадку з Чернігівським земляцтвом, воно припинило своє існування напередодні або ж на самому початку Першої світової війни.

Таким чином, аналіз діяльності обох земляцтв засвідчив, що вони були доволі малоактивні (особливо ж Чернігівське), що зумовлювалось самостійністю задоволення своїх потреб з боку їх членів. Тож і припинили свою діяльність обидва ці земляцтва більшою мірою самостійно у переддень Першої світової війни. Також встановлено, що грошові засоби цих земляцтв були також незначними, а отже вихідці з Чернігівщини, що навчались у Київському комерційному інституті походили з незабезпечених верств населення. Це підтверджується й відсутністю у обох земляцтв почесних членів, якими ставали особи, що надали земляцтвам значну матеріальну допомогу. Отже і з-поміж родичів цих студентів також не було осіб матеріально достатньо заможних. Матеріальна скрута обох земляцтв виявилась і у стислому складі правління, і навіть у неможливості надавати безоплатно книги із власної бібліотеки для користування членам земляцтва, як це було в усіх інших земляцтвах Київського комерційного інституту.

Наявність одразу двох земляцтв, утворених вихідцями з Чернігівщини в інституті підтверджує факт неоднорідності населення цього регіону, а раннє утворення Чернігівського земляцтва вказує на те, що вишу з Чернігівської губернії були у числі перших вступників до цього вишу.

Водночас існування обох земляцтв свідчить про те, що студенти, що походили з одного регіону, все ж таки мали потребу до об'єднання

і прагнули триматися разом, навіть якщо подібні організації володіли мізерними можливостями для забезпечення потреб своїх членів.

Література

1. Державний архів м. Києва, ф. 153.
2. Alma mater. Університет Св. Володимира напередодні та в добу Української революції 1917–1920 : матеріали, документи, спогади / упоряд. В. А. Короткий, В. І. Ульяновський. – Кн. 1. – К. : Прайм, 2000. – 697 с.
3. Иванов А. Е. Высшая школа России в конце XIX – начале XX в. / А. Е. Иванов. – М. : Институт истории АН СССР, 1991. – 392 с.
4. Иванов А. Е. Студенчество России конца XIX – начала XX века. Социально-историческая судьба / А. Е. Иванов. – М. : Росспэн, 1999. – 394 с.
5. Медвідь Л. А. Історія національної освіти і педагогічної думки в Україні / Л. А. Медвідь. – К. : Вікар, 2003. – 335 с.
6. Ніколаєва Т. М. Підприємці в культурно-освітньому просторі України (остання третина XIX – початок XX ст.) / Т. М. Ніколаєва. – К. : КНЕУ, 2010. – 208 с.
7. Отчет Общества вспомоществования недостаточным слушателям Киевского коммерческого института с 2 ноября 1908 г. по 1 марта 1910 г. – К. : Типолитография А. О. Штерензона, 1910. – 11 с.
8. Самойленко Г. В. Ніжинська вища школа: сторінки історії / Г. В. Самойленко, О. Г. Самойленко. – Ніжин : Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, ТОВ "Видавництво "Аспект-Поліграф", 2005. – 420 с.
9. Чуткий А. І. М. В. Довнар-Запольський і справа вищої економічної освіти в Україні / А. І. Чуткий // Історичний журнал. – 2007. – № 4. – С. 84–92.
10. Чуткий А. І. Еволюція студентського контингенту Київського комерційного інституту / А. І. Чуткий // Київська старовина. – 2010. – № 1. – С. 35–45.
11. Чуткий А. І. Етнічний склад студентського контингенту та національне питання в Київському комерційному інституті / А. І. Чуткий // Література та культура Полісся. – 2011. – Вип. 65. – С. 126–138.
12. Чуткий А. І. Самоорганізація студентства Київського комерційного інституту як одна із складових історії зародження профспілкового руху в Україні / А. І. Чуткий // Гілея. – 2011. – Вип. 51 (№ 9). – С. 40–46.
13. Чуткий А. І. Український студентський гурток у Київському комерційному інституті (1908–1914 рр.) / А. І. Чуткий // Пам'ятки: археографічний щорічник. – 2008. – Т. 8. – С. 122–128.
14. Харківський університет XIX – початку XX століття у спогадах його професорів та вихованців : у 2 т. / уклад. : Б. П. Зайцев, В. Ю. Іваненко, В. І. Фадєєв, С. М. Пуделко, Б. К. Мигаль, С. І. Посохов. – Х. : Видавництво "Сара", 2010. Т. 2. – 2010. – 550 с.
15. Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона. – Т. XXI. – СПб. : Типолитография И. А. Ефрона, 1897.